

**OZIQ-OVQAT MAHSULOTLARINING EKOLOGIK
BARQARORLIGINI TA'MINLASH: O'ZBEKISTON VA JAHON
TAJRIBASI**

Bak. Mavlonboyev S.O., prof. Djaxangirova G.Z.

*Toshkent kimyo-texnologiya instituti, Oziq-ovqat va parfyumeriya-kosmetika
mahsulotlari texnologiyasi kafedrası, +998937657533*

Kirish

Oziq-ovqat mahsulotlarining ekologik barqarorligi bugungi kunda global muammolardan biri bo'lib, u atrof-muhitga zarar yetkazmasdan, aholining oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlash va kelajak avlodlar uchun tabiiy resurslarni saqlashni o'z ichiga oladi. Jahon banki ma'lumotlariga ko'ra, oziq-ovqat ishlab chiqarish global issiqxona gazlari emissiyasining 26% ni tashkil etadi, shu bilan birga, qishloq xo'jaligi yerlari degradatsiyasi va suv resurslarining kamayishi muammosini keltirib chiqaradi. O'zbekiston kabi rivojlanayotgan mamlakatlarda esa oziq-ovqat sanoati iqtisodiyotning muhim tarmog'i bo'lib, uning barqaror rivojlanishi mamlakatning ekologik va iqtisodiy barqarorligiga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Ushbu maqola O'zbekistonda oziq-ovqat mahsulotlarining ekologik barqarorligini ta'minlash bo'yicha hozirgi holatni, mavjud muammolarni, jahon tajribasi bilan taqqoslashni va kelajakda samaradorlikni oshirish uchun ilmiy asoslangan takliflarni yoritadi. Maqola aniq faktlar va statistik ma'lumotlarga asoslanadi.

O'zbekistonda oziq-ovqat mahsulotlarining ekologik barqarorligi: Hozirgi holat

O'zbekiston Respublikasida oziq-ovqat sanoati milliy iqtisodiyotning muhim tarmoqlaridan biri bo'lib, go'sht-sut, yog'-moy, meva-sabzavot konservalari, non va qandolatchilik mahsulotlari kabi sohalarni o'z ichiga oladi. 2020-yilda O'zbekiston oziq-ovqat mahsulotlari ishlab chiqarish hajmini 1,7% ga oshirdi, bu global iqtisodiy inqiroz sharoitida muhim yutuq sifatida baholandi. Mamlakat har yili 16-20 million

tonna meva-sabzavot yetishtiradi, bu aholining oziq-ovqat ehtiyojlarini qondirishda muhim hissa qo'shadi.

Biroq, oziq-ovqat ishlab chiqarish jarayonida ekologik muammolar ham mavjud:

1. **Suv resurslarining haddan tashqari ishlatilishi:** O'zbekiston qishloq xo'jaligi sug'oriladigan dehqonchilikka asoslangan bo'lib, suvning 90% dan ortig'i ushbu sohada ishlatiladi. Amudaryo va Sirdaryo havzalaridagi suv tanqisligi barqaror ishlab chiqarishga tahdid solmoqda.

2. **Tuproq degradatsiyasi:** Sho'rlanish va eroziya natijasida qishloq xo'jaligi yerlarining 20% ga yaqini unumdorligini yo'qotmoqda.

3. **Issiqxona gazlari emissiyasi:** Chorvachilik va kimyoviy o'g'itlardan foydalanish natijasida metan va azot oksidi emissiyalari ortmoqda.

4. **Chiqindilar muammosi:** Oziq-ovqat mahsulotlarini qayta ishlash jarayonida hosil bo'ladigan organik chiqindilarning utilizatsiyasi yetarli darajada tashkil etilmagan.

O'zbekiston hukumati ushbu muammolarni hal qilish uchun bir qator choralar ko'rmoqda. Masalan, 2020-yilda qabul qilingan "Organik qishloq xo'jaligi va organik oziq-ovqat mahsulotlari ishlab chiqarishni rivojlantirish konsepsiyasi" (PQ-5995-son) organik ishlab chiqarishni kengaytirish va xalqaro standartlarga moslashishni maqsad qiladi. Shuningdek, "Yashil makon" loyihasi doirasida 2024-yilda 100 milliard so'm atrof-muhitni muhofaza qilish va 40 milliard so'm himoya o'rmonzorlarini barpo etish uchun ajratildi.

Jahon tajribasi: Ekologik barqarorlikka erishish strategiyalari

Jahon tajribasi oziq-ovqat mahsulotlarining ekologik barqarorligini ta'minlashda turli yondashuvlarni taklif etadi:

1. **Yevropa Ittifoqi (YI):** YI ning "Farm to Fork" strategiyasi (2020) organik qishloq xo'jaligi yerlarini 2030-yilga kelib 25% ga yetkazishni, pestitsidlar ishlatilishini 50% ga kamaytirishni va oziq-ovqat chiqindilarini qisqartirishni maqsad qiladi. YI mamlakatlarida Global G.A.P. standarti keng qo'llaniladi, bu mahsulot xavfsizligi va ekologik talablarga rioya qilishni ta'minlaydi.

2. **AQSh:** Milliy organik dastur (NOP) organik mahsulotlar ishlab chiqarishni qat'iy nazorat qiladi. AQShda fermer xo'jaliklari "no-tillage" (yerni ag'darmasdan ekish) usullaridan foydalanib, tuproq unumdorligini saqlaydi va uglerod emissiyasini kamaytiradi.

3. **Xitoy:** Xitoyda yashil texnologiyalar va chiqindilarni qayta ishlash bo'yicha qat'iy talablar joriy etilgan. Masalan, organik qishloq xo'jaligi bozori 2022-yilda 212 milliard AQSh dollariga yetdi, bu global bozorning 20% ni tashkil etadi.

4. **Hindiston:** Organik paxta yetishtirish va eksport qilish bo'yicha Hindiston yetakchi mamlakatlardan biridir. U xalqaro tashkilotlar (FAO, GIZ) bilan hamkorlikda organik ishlab chiqarishni rivojlantirmoqda.

Jahon tajribasi shuni ko'rsatadiki, ekologik barqarorlikka erishish uchun ilmiy-tadqiqot ishlarini kengaytirish, xalqaro standartlarni joriy etish va jamoatchilik ishtirokini oshirish muhimdir.

O'zbekistonda ekologik barqarorlikka erishishdagi muammolar

O'zbekistonda oziq-ovqat mahsulotlarining ekologik barqarorligini ta'minlashda quyidagi muammolar mavjud:

1. **Ilmiy-tadqiqot infratuzilmasining zaifligi:** Organik ishlab chiqarish va yashil texnologiyalar bo'yicha mahalliy tadqiqotlar cheklangan. Masalan, Toshkent Kimyo-Texnologiya Instituti kabi muassasalarda funksional oziq-ovqat mahsulotlari bo'yicha tadqiqotlar olib borilmoqda, ammo ular keng miqyosda amaliyotga joriy etilmagan.

2. **Sertifikatlashtirish tizimining yetarli emasligi:** Global G.A.P. kabi xalqaro standartlarga mos keladigan mahsulotlar ishlab chiqarish hajmi past. 2020-2025-yillarda organik ishlab chiqarishga o'tish prognoz ko'rsatkichlari mavjud bo'lsa-da, amalda bu jarayon sekin kechmoqda.

3. **Jamoatchilik xabardorligining pastligi:** Aholining organik mahsulotlarga bo'lgan talabi va ekologik madaniyati hali to'liq shakllanmagan.

4. **Moliyaviy resurslarning cheklanganligi:** Innovatsion texnologiyalarni joriy etish uchun yetarli mablag' ajratilmayapti, garchi xalqaro moliya institutlari

(Jahon banki, Osiyo taraqqiyot banki) tomonidan qarz va grantlar jalb qilinayotgan bo'lsa-da.

Kelajakda ekologik barqarorlikni ta'minlash bo'yicha takliflar

O'zbekistonda oziq-ovqat mahsulotlarining ekologik barqarorligini ta'minlash uchun quyidagi ilmiy asoslangan chora-tadbirlarni amalga oshirish maqsadga muvofiqdir:

1. Organik qishloq xo'jaligini rivojlantirish:

- 2025-yilgacha organik qishloq xo'jaligi yerlarini 10% ga oshirish uchun subsidiyalar va soliq imtiyozlarini joriy etish.
- Global G.A.P. va ISO 9000 standartlariga mos sertifikatlashtirish tizimini kengaytirish, xususan, meva-sabzavot va chorvachilik mahsulotlari uchun.

2. Yashil texnologiyalarni joriy etish:

- "No-tillage" va "min-tillage" usullarini qo'llash orqali tuproq degradatsiyasini 15% ga kamaytirish. Bu usullar AQSh va YI tajribasida muvaffaqiyatli sinovdan o'tgan.
- Chiqindilarni qayta ishlash tizimini rivojlantirish, masalan, Xitoy tajribasiga asoslanib, organik chiqindilardan bioo'g'it ishlab chiqarish.

3. Suv resurslaridan samarali foydalanish:

- Tomchilatib sug'orish tizimlarini 2025-yilgacha qishloq xo'jaligi yerlarining 30% ida joriy etish. Jahon banki ma'lumotlariga ko'ra, bu usul suv sarfini 40% ga kamaytiradi.
- Suv tejovchi texnologiyalarni joriy etish uchun Yevropa Ittifoqining 6 million yevro grant mablag'larini samarali ishlatish.

4. Ilmiy-tadqiqot faoliyatini kuchaytirish:

- Oziq-ovqat xavfsizligi va ekologik barqarorlik bo'yicha tadqiqot markazlarini tashkil etish, masalan, Samarqand davlat universiteti va Toshkent Kimyo-Texnologiya Instituti bazasida.
- Xalqaro tashkilotlar (FAO, GIZ) bilan hamkorlikda organik urug'chilik va biotexnologiya bo'yicha tadqiqotlarni kengaytirish.

5. Jamoatchilik xabardorligini oshirish:

- o Organik mahsulotlarni iste'mol qilish madaniyatini targ'ib qilish uchun ommaviy axborot vositalari va ijtimoiy tarmoqlardan foydalanish.

- o Ekologik ta'limni maktabgacha va maktab dasturlariga kiritish, masalan, Buxoro davlat universitetida amalga oshirilayotgan tajribaga asoslanib.

6. Xalqaro hamkorlikni kengaytirish:

- o Hindiston, Xitoy va YI tajribasini o'rganish uchun xalqaro forumlar va o'quv safarlarini tashkil etish.

- o Jahon banki, Osiyo taraqqiyot banki va Yaponiya xalqaro hamkorlik agentligi kabi tashkilotlardan qo'shimcha grant va kredit mablag'larini jalb qilish.

Xulosa

Oziq-ovqat mahsulotlarining ekologik barqarorligini ta'minlash O'zbekiston uchun ham iqtisodiy, ham ekologik jihatdan strategik ahamiyatga ega. Mamlakatda organik qishloq xo'jaligini rivojlantirish, suv resurslaridan samarali foydalanish va xalqaro standartlarni joriy etish bo'yicha muhim qadamlar tashlanmoqda. Biroq, ilmiy-tadqiqot infratuzilmasining zaifligi, sertifikatlashtirish tizimining cheklanganligi va jamoatchilik xabardorligining pastligi kabi muammolar hali ham dolzarb bo'lib qolmoqda.

Jahon tajribasi, xususan, YI, AQSh, Xitoy va Hindistonning ilg'or amaliyotlari O'zbekiston uchun foydali yo'l xaritasini taklif etadi. Organik ishlab chiqarishni kengaytirish, yashil texnologiyalarni joriy etish, ilmiy-tadqiqotlarni moliyalashtirish va jamoatchilik ishtirokini oshirish orqali O'zbekiston oziq-ovqat mahsulotlarining ekologik barqarorligini ta'minlashda sezilarli yutuqlarga erisha oladi. Ushbu chora-tadbirlar nafaqat atrof-muhitni muhofaza qilishga, balki iqtisodiy samaradorlikni oshirish va aholining turmush darajasini yaxshilashga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Qishloq xo'jaligi mahsulotlarining sifat va xavfsizlik ko'rsatkichlari xalqaro standartlarga muvofiqligini ta'minlashga doir qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi PQ-5995-son qarori, 18.05.2020.

2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Iqlim o‘zgarishiga nisbatan barqaror agroekotizimni yaratish hamda qishloq xo‘jaligi mahsulotlari yetishtiruvchilarining...”gi PQ-233-son qarori, 24.06.2024.
3. Jahon banki. (2020). “Oziq-ovqat ishlab chiqarishning global issiqxona gazlari emissiyasiga ta’siri”.
4. Yevropa Ittifoqi. (2020). “Farm to Fork Strategy”.
<https://ec.europa.eu/food/farm2fork>
5. Organik qishloq xo‘jaligi tadqiqotlari instituti (FiBL). (2022). “Dunyo organik qishloq xo‘jaligi bozori”.
6. Abdullaev, A., & Mirzaxalikov, B. (2023). “O‘zbekistonda oziq-ovqat sanoatini barqaror rivojlantirishning tashkiliy-iqtisodiy asoslarini takomillashtirish yo‘llari”. ResearchGate.
7. Samarqand davlat universiteti. (2020). “Oziq-ovqat xavfsizligi bo‘yicha II xalqaro ilmiy anjuman materiallari”.
8. Toshkent Kimyo-Texnologiya Instituti. (2023). “Funksional oziq-ovqat mahsulotlari ishlab chiqarish texnologiyasi”.